

ילדי מבקשי מקלט בישראל

סוגיות מרכזיות ואתגרים בתחום החינוך

דצמבר 2019

ילדי מבקשי מקלט בישראל

סוגיות מרכזיות ואתגרים בתחום החינוך

מסמך זה עוסק במצבם של ילדי מבקשי מקלט בישראל ומטרתו לבחון את הצרכים והאתגרים של אוכלוסייה זו במערכת החינוך הממלכתית גני עירייה ובתי ספר יסודיים. המידע, הנתונים והמסקנות המובאים במסמך זה נשענים על סדרת שיחות עם נשות חינוך, רווחה ובריאות וצוותים מקצועיים העובדים עם ילדי מבקשי מקלט בעיקר בעיר תל אביב; על שיחות עם הורי הילדים; וכן על ניסיונם המקצועי ועבודתם רבת השנים של עמותת א.ס.ף - ארגון סיוע לפליטים ומבקשי מקלט בישראל, וספריית גן לוינסקי עם קהילת מבקשי המקלט בישראל. מטרת המסמך היא להציג את תמונת המצב העולה מהשטח וכן להביא המלצות לשינוי במטרה להיטיב את מצבם של ילדי מבקשי מקלט הנקלטים במערכת החינוך ולקרוא לטיפול מיידי בקשיים הרבים הקיימים כיום בשטח.

מבקשי מקלט בישראל - רקע

על פי נתוני רשות האוכלוסין וההגירה חיים כיום בישראל כ-30 אלף מבקשי מקלט מאריתריאה וסודן¹. ישראל נוקטת כלפיהם במדיניות אי-הרחקה ומעניקה להם "הגנה קבוצתית זמנית". על אף שמבקשי המקלט שוהים בישראל כחוק נשללות מהן זכויות חברתיות בסיסיות. חוק בריאות ממלכתי וחוק ביטוח לאומי אינם חלים עליהם ועל כן גישתם למרבית שירותי הרווחה והבריאות מצומצמת. השלכותיה של הזנחת מבקשי המקלט ניכרות בראש ובראשונה בקרב הקבוצות הפגיעות ביותר בקרבם: ילדים, נשים, קורבנות מחנות העינויים בסיני, חולים ואנשים עם מוגבלות.

מדינת ישראל אינה מעניקה למבקשי המקלט אישורי עבודה רשמיים ובכך מיישמת מדיניות מכוונת של עמימות ביחס לחוקיות העסקתם מה שמוביל לניצול והעדר אופק תעסוקתיים. בנוסף על כך, במאי 2017, נכנס לתוקפו "חוק הפיקדון" אשר מחייב

¹ נתוני זרים בישראל, רשות האוכלוסין וההגירה, ינואר 2019, עמוד 5, כולל הערות שוליים. https://www.gov.il/BlobFolder/generalpage/foreign_workers_stats/he/foreigners_summary_2018.pdf

מעסיקים של מבקשי מקלט לנכות 20% משכרם ולהפקידם בקרן פיקדון ייעודית שיוכלו לפרוע רק כשיעזבו את ישראל (לאוכלוסיות שמוגדרות פגיעות במיוחד מנוכים רק 6 אחוזים מהשכר החדשי). השפעותיו של "חוק הפיקדון" הרסניות מבחינה חברתית וכלכלית. הוא משפיע לרעה במיוחד על נשים, ילדים ואנשים עם מוגבלות, ומאז כניסתו לתוקף החריפה המצוקה ההומניטארית בקרב קהילות מבקשי המקלט.²

נכון לשנת 2018 כ-14,000 מבקשי מקלט גרים בתל אביב יפו, רובם המוחלט גר בשכונות דרום העיר: שכונות שפירא, נווה שאנן והתקווה. אחרי ת"א עומדת העיר פתח תקוה עם כ-2500 מבקשי מקלט ולאחריה נתניה, ערד, אילת, בני ברק וירושלים בהן גרים בממוצע כ-1300 מבקשי מקלט. בערים אחרות ברחבי הארץ המספרים נעים בין מאות לעשרות בודדות של מבקשי מקלט³

ילדי מבקשי מקלט

אוכלוסיית ילדי מבקשי המקלט בישראל היא פגיעה במיוחד. זיכרון הבריחה מארצות מוצאם ומסע הפליטות הקשה והטראומתי שעברו משפחותיהם השאיר חותמו גם על הילדים והילדות שהגיעו לכאן בגיל צעיר.

"גם כאשר הזיכרון אינו חקוק בזיכרונם של הילדים, רבים המקרים בהם ההורים עברו חוויות קשות בדרך לישראל אשר משפיעות על תפקודם ומועברות בצורה כזו או אחרת כטראומה גם אל דור הילדים הגדל בארץ. הילדים נחשפו למראות קשים בגיל צעיר, עובדה שמלווה אותם ביומיום בחייהם"⁴.

כמו הוריהם, גם הילדים חסרי מעמד ורבות מזכויותיהם הבסיסיות מופרות מדי יום. משפחותיהם מתמודדות עם קשיי פוסט הגירה רבים⁵ ועם מדיניות הדוחקת אותם לשוליים

החברתיים והכלכליים בישראל. ההדרה משירותי בריאות ורווחה של מרבית ההורים מבקשי המקלט, יחד עם גזרות "חוק הפיקדון", מדרדרות משפחות רבות למצוקה כלכלית וחברתית קשה, שמעמידה את ילדיהם במצבי סיכון. התמודדות עם הפערים התרבותיים, ערעור התא המשפחתי, קשיי פוסט ההגירה, העדר המעמד והמדיניות הממשלתית העוינת משפיעים גם על מצבם הרגשי של ילדי מבקשי מקלט החיים בישראל. כפי שעולה מהמשך הדוח "זה לא מקום לילדים" ניכר כי "תחושות של בלבול, תלישות וחוסר וודאות הנובעות מהיעדר מעמד ומדיניות ממשלתית משתנה ועוינת, מובילות להשלכות קשות על התפתחותם התקינה של הילדים ועל תהליכים של גיבוש זהות... הילדים מתקשים לגבש את זהותם, לתכנן תכניות לעתיד, וחשים תחושות של בדידות, תלישות וחוסר שייכות"⁶.

בריאות ילדי מבקשי מקלט זכאים לביטוח רפואי מסובסד מטעם משרד הבריאות. עם זאת, בשל מצב כלכלי קשה, חלק מההורים אינם מסוגלים לבטח את ילדיהם והם נשארים ללא ביטוח רפואי.

רווחה על פי חוזר מנכ"ל משרד הרווחה משנת 2016 "נוהל טיפול בשירותי הרווחה בקטינים חסרי מעמד"⁷, כל ילד בסיכון, ללא קשר למעמדו המשפטי, יטופל על ידי המחלקות לשירותים חברתיים ברשות המקומית בה הוא מתגורר. אף על פי זאת, המציאות בשטח מורכבת יותר ובפועל לא כל ילד של מבקשי מקלט מקבל את הטיפול הפסיכוסוציאלי שלו הוא זקוק. כמו כן, מכיוון שחוק ביטוח לאומי אינו חל על מבקשי מקלט, ילדי מבקשי מקלט אינם זכאים לקצבאות ביטוח לאומי. מציאות זו מקשה במיוחד על משפחות לילדים עם צרכים מיוחדים.

חינוך על פי אמנת זכויות הילד מחויבת ישראל להעניק לקטינים החיים בשטחה זכויות בסיסיות, בהן את הזכות לחינוך, וזאת ללא תלות במעמדם האזרחי. ואומנם, ילדי מבקשי המקלט זכאים לשילוב מלא במערכת החינוך הישראלית. אף שמרבית ילדי מבקשי המקלט

² "מרעיבים אותי כדי שאעזוב את ישראל", השפעת חוק הפיקדון על מבקשי מקלט הפונים לעמותת א.ס.ף, תמונת מצב, יולי 2018 http://assaf.org.il/he/sites/default/files/ramifications_paper.pdf

³ המתווה הכלכלי לסוגיית הפליטים, תכנית כלכלית-חברתית לסוגיית הפליטים ושיקום דרום ת"א 2018, בכירים ומנהלים במשק, עמודים 14-11. <http://drom-tlv-plan.mdigital.co.il/>

⁴ "זה לא מקום לילדים", תמונת מצב: חייהם של ילדי מבקשי המקלט בדרום תל אביב, נובמבר 2017, ספריית לוינסקי, עמוד 6. <https://bit.ly/2Dsd7Xj>

⁵ קשיי פוסט הגירה הינם הקשיים הניצבים בפני מהגרים ומבקשי מקלט במדינה הקולטת. קשיים אלו כוללים בין היתר התמודדות עם מידניות ההגירה המקומית, קשיים בתחום התעסוקה, בדידות, העדר משאבים, אפליה וגזענות ועוד. לקריאה נוספת: <https://bit.ly/30DbDkm>

⁶ "זה לא מקום לילדים", תמונת מצב: חייהם של ילדי מבקשי המקלט בדרום תל אביב, נובמבר 2017, ספריית לוינסקי, עמוד 20. <https://bit.ly/30DbDkm>

⁷ חוזר מנכ"ל מיוחד מס' 100, משרד הרווחה, 2016, "נוהל טיפול בשירותי הרווחה בקטינים חסרי מעמד". <https://bit.ly/2GbPUlg>

אכן משתלבים במערכת החינוך כחוק, ניכר שהילדים, ההורים והצוותים החינוכיים מתמודדים עם אתגרים רבים.

אוכלוסיית ילדי מבקשי המקלט בישראל היא פגיעה במיוחד. זיכרון הבריחה מארצות מוצאם ומסע הפליטות הקשה והטראומתי שעברו משפחותיהם השאיר חותמו גם על הילדים והילדות שהגיעו לכאן בגיל צעיר.

נתוני ילדי מבקשי מקלט נכון להיום, אין גוף רשמי אחד במדינת ישראל המתכלל את נתוני ילדי מבקשי המקלט,⁸ גופים שונים מחזיקים בנתונים (משרד הפנים, משרד החינוך, משרד הרווחה ומשרד הבריאות) אך אין ריכוז נתונים אחיד ומסודר. לכן, מסמך זה יסתמך על ההערכות של גופים רשמיים שונים. לפי הערכות אלו, נכון לסוף שנת 2018 חיים בישראל כ-10,000 קטינים מבקשי מקלט ומהגרים, רובם המוחלט נולדו בישראל והם בגילאי לידה עד עשר ומתוכם כ-7,000 חיים בדרום תל אביב.⁹ כאשר קטינים מבקשי מקלט צריכים להירשם לגני הילדים ולבתי הספר משרד החינוך רושם אותם בעזרת מספר סידורי פנימי אשר מקוטלג כמספר דרכון ולכן אין הפרדה אדמיניסטרטיבית בין תלמידים שהם ילדי מבקשי מקלט לבין ילדי מהגרי עבודה או ילדי דיפלומטים. עובדות אלו מקשות על הניתוח המספרי של ילדי מבקשי המקלט במערכת החינוך. הנתונים הבאים הם תוצאה של מיפוי וניתוח נתונים מהגופים והארגונים השונים, הם כוללים נתונים מספריים אודות ילדי מבקשי מקלט וילדי מהגרים אחרים ויש להדגיש כי מדובר בהערכות בלבד: (נתונים בתל אביב)

8 דוח מחקר: מיפוי התנאים ההתפתחותיים ב- "מחסני הילדים" הגנים הפיראטיים בהם שוהים ילדי מהגרי העבודה ומבקשי המקלט בישראל, 2016, אוניברסיטת תל אביב. עמוד 5. <https://law.acri.org.il/he/wp-content/uploads/2016/02/babysitters-report0116.pdf>

9 המידע מתבסס על נתוני הרשויות הבאות:
לפי הערכות מנהל הרפואה שהוצגו בכנס איגוד רופאי בריאות הציבור של משרד הבריאות, ינואר 2018, שוהים בישראל כ-10,000 קטינים חסרי מעמד.
לפי הערכות משרד הפנים נכון לסוף שנת 2018 נולדו בישראל כ-6000 ילדים להורים מבקשי מקלט. נתוני זרים בישראל, רשות האוכלוסין וההגירה, עמוד 5 בהערת שוליים. <https://bit.ly/2WkS0Lx>

לפי הערכות מסיל"ה, נכון לשנת 2018 שוהים בעיר תל אביב כ-7000 קטינים חסרי מעמד. נתוני מסיל"ה, סיכום שנת 2018. <https://www.mesila.co.il/2018>

המתווה הכלכלי לסוגיית הפליטים, תכנית כלכלית-חברתית לפתרון סוגיית הפליטים ושיקום דרום ת"א 2018, בכירים ומנהלים במשק, עמודים 14-11. <http://drom-tlv-plan.mdigital.co.il/>

10 על פי סיכום המטופלים בטיפות החלב מקרב מבקשי מקלט ומהגרי עבודה בתל אביב יפו, ינואר 2019, אגף בריאות הציבור. על פי נתוני מסיל"ה, <https://www.mesila.co.il/2018>.

11 על פי נתונים שהתקבלו ב-14.07.19 ממסיל"ה, עיריית תל אביב.

12 ראו הערת שוליים 11

13 ראו הערת שוליים 11

14 ראו הערת שוליים 9

הילדים שוהים בלולים במרבית שעות היום, ללא פעולות גרייה והעשרה; התנאים הפיסיים קשים- דלות, צפיפות, עזובה והזנחה; הטיפול, ההשגחה וסיפוק הצרכים ההתפתחותיים של הילדים לוקים בחסר, ומעכבים את התפתחותם הקוגניטיבית והמוטורית של הילדים¹⁶. במסגרות רבות הגננות אינן דוברות את שפת הילדים ועל כן מתקשרות עימם באנגלית אף על פי שזוהי אינן שפת אימן. הילדים מבלים עם הוריהם שעות מעטות במהלך היום ועל כן שפת אימם אינה מושרשת, מפי הגננות הם לומדים אנגלית רצוצה ולמעשה אינם זוכים להקנייה שפתית תקינה ותהליך ההתפתחות השפתית שלהם נפגע. הילדים שוהים בבייביסיטר משעות הבוקר המוקדמות עד שעות הערב המאוחרות, ברוב המקרים תחת השגחתה של אשת צוות אחת, בצפיפות נוראה ומבלי לצאת מהדירה בה פועל הגן ולעיתים גם מבלי לצאת מהעריסה בה הם שוכבים. משעות אחר הצהריים מצטרפים לפעוטות גם ילדים מגני העירייה אשר אינם רשומים למסגרות אחר הצהריים מסיבות כלכליות או בהעדף הצע. מצב זה מגביר את הצפיפות במסגרות ומחמיר את מצבן.¹⁷

כפי שעולה מדוח מחקר שפרסמה אוניברסיטת תל אביב בנושא התנאים ההתפתחותיים במחסני הילדים ניכר כי "תינוקות רבים... מפתחים עיכובים התפתחותיים ורגשיים עד לכדי נזק נפשי, פיזי והתפתחותי בלתי הפיך. המשמעות של שהייה ממושכת במסגרות שבהן החסך כה קשה, הינה פגיעה התפתחותית חמורה ומתמשכת בשכבה רחבה של ילדים בגיל הרך"¹⁸. לצד הפגיעה ההתפתחותית החמורה, השהייה בבייביסיטרים אף מסכנת את חיי הפעוטות. דוח מבקר המדינה קובע כי "השלכות השהייה בבייביסיטרים ומאפייניהם מלמדים אפוא על סיכוי רב לפגיעה של ממש בהתפתחותם התקינה של

דוח מחקר של אוניברסיטת תל אביב: "תינוקות רבים... מפתחים עיכובים התפתחותיים ורגשיים עד לכדי נזק נפשי, פיזי והתפתחותי בלתי הפיך...".

כאמור, מסמך זה מתמקד בעיר תל אביב בה הריכוז המשמעותי של ילדי מבקשי המקלט ויסקור את המצב בגני העירייה ובבתי הספר היסודיים. בכל הקשור לשילוב במערכת החינוך בתל אביב רוב ילדי מבקשי המקלט מתחנכים במסגרות ייעודיות לילדים מקרב הקהילה הזרה. בשנה"ל תש"ף (2019-2020) רוב רובם של ילדי מבקשי המקלט לומדים בגנים ובבתי ספר המיועדים לאוכלוסייה זו ב- 66 כיתות גן וב-4 בתי ספר יסודיים.

מסגרות יום פיראטיות לפעוטות בגילאי 0-3 ("מחסני הילדים")

טרם סקירת המצב בגני הילדים ובבתי הספר היסודיים יש לתת את הדעת למצבם של ילדי מבקשי מקלט עוד בגילאי 0-3. כידוע, חוק חינוך חובה בישראל חל על ילדים החל מגיל שלוש. על כן, ובהיעדר גישה למסגרות יום מוזלות, התפתחו בקהילות המהגרים והפליטים מסגרות בלתי רשמיות לפעוטות. מסגרות פיראטיות אלו, המכונות גם "בייביסיטרים" או "מחסני הילדים", מופעלות על ידי נשים מקרב הקהילה הזרה אשר אינן בעלות הסמכה רשמית לטיפול בילדים ולניהול מסגרות חינוכיות ומאופיינות בתנאים פיזיים קשים המעמידים אלפי תינוקות ופעוטות בסכנה. המציאות הכלכלית הקשה של מבקשי מקלט בעלי משפחות החיים בישראל ללא עורף משפחתי וקהילתי מאלצת את ההורים לאתר מסגרות זולות אשר מציעות מענה לילדים מהבוקר עד הערב בעלות כספית נמוכה יחסית.

לטענת מסיל"ה "מרבית המסגרות הללו מאופיינות בתקינה נמוכה, חוסר תקשורת עם הילדים, חוסר מוחלט בגרייה, תזונה לקויה, ליקויים בטיחותיים רבים, צוות לא מקצועי". במסיל"ה אף מציינים כי הילדים, אשר שוהים במסגרות אלו שעות רבות במהלך היום, סובלים מ- "חסכים ופערים התפתחותיים, לימודיים ורגשיים"¹⁵. גם דוח מבקר המדינה משנת 2013 קבע כי "בייביסיטרים נמצאים הילדים בתנאים של הזנחה מתמשכת...

15 נתוני מסיל"ה, סיכום שנת 2018. <https://www.mesila.co.il/2018>.

16 דוח מבקר המדינה 363 ג 2013, "הטיפול בקטינים חסרי מעמד אזרחי בישראל" עמודים 1872, 1875.

17 דוח מחקר: מיכיו התנאים ההתפתחותיים ב- "מחסני הילדים" הגנים הפיראטיים בהם שוהים ילדי מהגרי העבודה ומבקשי המקלט בישראל, 2016, אוניברסיטת תל אביב. עמודים 13-15,

<https://law.acri.org.il/he/wp-content/uploads/2016/02/babysitters-report0116.pdf>.

18 דוח מחקר: מיכיו התנאים ההתפתחותיים ב- "מחסני הילדים" הגנים הפיראטיים בהם שוהים ילדי מהגרי העבודה ומבקשי המקלט בישראל, 2016, אוניברסיטת תל אביב. עמוד 12

<https://law.acri.org.il/he/wp-content/uploads/2016/02/babysitters-report0116.pdf>

פעוטות ושל ילדים, ולעיתים על סכנה ממשית לחייהם¹⁹. ואכן, בשנים האחרונות היו מספר מקרי מוות של פעוטות כתוצאה מהזנחה ומהתנאים הקשים במסגרות הפיראטיות.²⁰ עקב המצב החמור במסגרות אלו התקבלה בשנת 2015 החלטת ממשלה להעביר 14 מיליון שקלים כתקציב ייעודי בתוקף של ארבע שנים במטרה להקים מסגרות מפוקחות שיהוו חלופה למסגרות הפיראטיות.²¹ נכון ליוני 2019 נפתחו 4 מסגרות כאלו אשר נותנות מענה רק לכ- 600 מהפעוטות בעיר, כך שעדיין, רוב רובם של הפעוטות שוהים במסגרות הפיראטיות. למיטב ידיעתנו, התקציב הייעודי טרם נוצל במלואו.

גני עירייה

כאמור, מגיל שלוש זכאים ילדי מבקשי המקלט לחינוך במסגרת גני העירייה מתוקף חוק חינוך חובה. בשנה"ל תש"ף (2019-2020) יש בתל אביב כ- 66 כיתות גן המיועדות לילדי מבקשי מקלט ומהגרי עבודה ואליהן רשומים כ-2,380 ילדים בגילאי 3-6. רוב כיתות הגן מרוכזות באשכולות פסטלוצי, לשינסקי והמושיע אשר נמצאים ביפו, שכונת נווה שאנן ושכונת התקווה, בהתאמה. רבים מהילדים המשולבים בגנים אלו סובלים מעיכובים התפתחותיים, קשיים שפתיים, בעיות התנהגות ובעיות רגשיות. קשיים ועיכובים אלו הם, בין היתר, תוצאה של השנים שבהן שהו במסגרות הפיראטיות לגיל הרך. הגנות, מנהלות האשכולות ויתר הצוות החינוכי מתמודדים על בסיס יומי עם קשיים רבים עקב מצבם החמור של הילדים, וזאת ללא הכשרה מתאימה או משאבים נוספים.

ילדים בסיכון כפי שטוענים גורמי הרווחה בעיריית תל אביב, הרוב המכריע של ילדי מבקשי מקלט עונים להגדרה של ילדים בסיכון.²² החיים ללא מעמד מוסדר, במצוקה כלכלית, בצל טראומת ההגירה ובמצב הישרדותי, משפיעים על מצבם הנפשי של הילדים ומשפחותיהם. לא פעם ההורים מתקשים להתפנות רגשית לטיפול בילדיהם מה שמגביר את מצוקת הילדים ואת הזנחתם. כפי שגם עולה מהמסמך "קווים מנחים לצוותים העובדים בגני ילדים

19 דוח מבקר המדינה ג 63 2013, "הטיפול בקטינים חסרי מעמד אזרחי בישראל", עמוד 1875.

20 סיקור מקרה המוות החמישי במספר ב"מחסי הילדים", עיתון הארץ מתאריך ה- 30/03/2015. <https://www.haaretz.co.il/news/education/1.2602929>

21 דוח מחקר: מיפוי התנאים ההתפתחותיים ב- "מחסי הילדים" הגנים הפיראטיים בהם שוהים ילדי מהגרי העבודה ומבקשי המקלט בישראל, 2016, אוניברסיטת תל אביב. עמוד 5, <https://law.acri.org.il/he/wp-content/uploads/2016/02/babysitters-report0116.pdf>

22 שרון מלמד ראש השירותים החברתיים בעיריית תל אביב בראיון לקרן נויבך, נובמבר 2018 <https://twitter.com/kereneubach/status/1067772926538199041>

בעיות רגשיות ובעיות התנהגותיות השנים שבמהלכן שהו בגנים הפירטיים, החיים בצל הטראומה הבין דורית וקשיי ההסתגלות לחיים בישראל משפיעים עמוקות על התא המשפחתי וכן על עולמם הרגשי של הילדים. התפתחות רגשית חסרה, תסכול, קשיים בביטוי עצמי, תהליכי חיברות לקויים והיקשרות לא מבוקרת למבוגרים הם רק חלק מן הדוגמאות לכך. מצוקת הילדים והקשיים שעימם הם מתמודדים באים לביטוי, בין היתר, בהעדר גבולות ואי קבלת סמכות.

אבחונים וצרכים מיוחדים ריבוי הילדים עם בעיות רגשיות, בעיות תקשורת, עיכובים התפתחותיים או בעיות התנהגות מצריך מספר גבוה של אבחונים. ילדים זכאים לאבחונים פסיכולוגיים והתפתחותיים דרך קופת החולים או באמצעות השירות הפסיכולוגי חינוכי (שפ"ח). רק ילדים המבוטחים בקופ"ח זכאים לאבחון במכון להתפתחות הילד של הקופה, ואילו דרך השפ"ח זכאים לאבחון רק ילדים מגיל חמש ואילך. התוצאה היא שילדים מתחת לגיל חמש, אשר אין להם ביטוח בריאות, נמצאים בתת אבחון ולא זוכים לטיפול המתאים

לצרכיהם ולשילוב בגן ילדים מותאם. כך, ילדים הסובלים מעיכובים התפתחותיים, בעיות רגשיות, בעיות התנהגות, או ילדים על הספקטרום האוטיסטי, רשומים לגני החינוך הרגיל. הדבר מקשה הן על הילד עצמו שלא זוכה לטיפול המגיע לו, הן על הצוות החינוכי שאינו מוכשר לעבודה עם ילדים עם צרכים מיוחדים והן על יתר

בשל שהותם במסגרות היום הפיראטיות בשנות חייהם הראשונות, ילדים רבים מגיעים לגן עירייה כשהם בפיגור של שנתיים ואף שלוש בהשוואה לילד ישראלי בן גילם.

ילדי הגן. גם כאשר הילד זוכה באבחון עובדות הגנות שעות נוספות על חשבון זמן הפנוי בהסברים להורים, תרגום טפסים, קביעת תורים והנגשת מידע, שרובו ככולו הינו בעברית. כמו-כן, במקרים שבהם זוכים התלמידים ב"סל שילוב" אשר כולל טיפולים פרא-רפואיים במרכזים שונים ברחבי העיר, לעיתים מתקשים ההורים לקחת את ילדיהם לקבל את הטיפול והם לא מקבלים את המגיע להם.

גישור שפתי למרות ריבוי ילדי מבקשי המקלט בגני העירייה והמספר הגבוה של מסגרות חינוכיות הייעודיות לאוכלוסייה זו, לא ניתנים שירותי גישור ותרגום שפתי ותרבותי ולא

שבהם לומדים ילדי מהגרי עבודה ומבקשי מקלט" שפרסם משרד החינוך: "חווית ההגירה מערערת את התא המשפחתי, יוצרת היפוך תפקידים בין ההורים לילדיהם וכתוצאה מכך מתמודדים ילדי מבקשי מקלט ומהגרי עבודה עם מעמסה רגשית כבדה. כמו כן ניכר כי ילדי הגן חיים במחסור וחלקם סובלים מחוסר בטחון תזונתי"²³. הדבר מתבטא לעיתים בכך שחלקם מגיעים לגן רעבים, אינם לבושים בהתאם לעונה, לבושים בבגדים שאינם במידתם וכו'. סביבת חייהם של הילדים היא גורם סיכוני נוסף. רבים ממבקשי המקלט מתגוררים בשכונות דרום תל אביב הסובלות מהזנחה ממסדית ארוכת שנים. הילדים הצעירים שחיים בשכונות אלו נחשפים על בסיס יום יומי לעבריינות, אלימות, צריכת סמים, זנאים, סרסורים ונשים בזנות. מציאות זו פוגעת בתחושת הביטחון של הילדים והילדות והופכת את המרחבים הציבוריים לכאלו הטומנים בחובם סכנות לפגיעות מיניות, הטרדות, ומצבי סיכון שונים.²⁴ כאשר רחובותיה של נווה שאנן הם מגרש המשחקים של רבים מהילדים אין זה חריג שילד ישחק במזרק משומש או שילדה תכיר בשמותיהם את דרי הרחוב או הסרסורים הנמצאים באזור.

מצב בריאותי הילדים מגיעים לעיתים לגן כשהם לא בקו הבריאות, וסובלים בין היתר ממחלות עור כגון גזזת או יבלות ויראליות. לחלקם אין ביטוח בריאות וכשהם חולים ההורים נאלצים לשלוח אותם לגן מחשש לאבד את מקום עבודתם או למסגרות הפיראטיות.

עיכובים התפתחותיים ילדים רבים מגיעים לגן עירייה כשהם בפיגור של שנתיים ואף שלוש בהשוואה לילד ישראלי בן גילם. הדבר מתבטא בקשיים חמורים בתחומים שונים בהם מוטוריקה עדינה, יכולת משחקית וכד' (כך למשל רבים מהם יתקשו בגיל 3 או 4 להחזיק כלי כתיבה או לשחק במשחקים פשוטים).

קשיי שפה רובם המוחלט של הילדים מתמודד עם בעיות שפה. הילדים מגיעים לגן טרום-טרום חובה עם התפתחות שפתית לקויה, כשהם כמעט ולא שולטים בשום שפה וכך, רק בגיל שלוש, זוכים להקנייה שפתית תקינה. על כן הילדים, אשר ההתפתחות השפתית שלהם נמצאת בפיגור משמעותי, מתקשים לבטא את עצמם, לתקשר אחד עם השני, עם צוות הגן ואף עם הוריהם.

23 מסמך "קווים מנחים לצוותים העובדים בגני ילדים שבהם לומדים ילדי מהגרי עבודה ומבקשי מקלט", משרד החינוך, עמודים 7-8 <http://meyda.education.gov.il/files/PreSchool/children-of-migrant-workers2.pdf>

24 "זה לא מקום לילדים", תמונת מצב: חייהם של ילדי מבקשי המקלט בדרום תל אביב, נובמבר 2017, ספריית לוינסקי, עמודים 14, 17, 4, <https://bit.ly/2Dsd7Xj>

הוקצו תקנים למטרה זו. הגננות נאלצות לעשות את עבודתן הקשה ללא גישור שפתי ותרבותי ועל כן מתקשות לתקשר עם הורי הילדים, לעדכן אותם על מצב ילדיהם, להחתימם על טפסים ולעבוד עימם במשותף על מנת להעניק לילדיהם את הטיפול המיטבי. בלית ברירה נעזרות הגננות בהורי הגן אשר מדברים עברית או אנגלית בסיסית. זהו פתרון הכרחי אך בעייתי שכן לא מדובר במגשרים מקצועיים וכן אין הדבר אתי מבחינת שמירת סודיות והתנהלות תקינה. הדבר חמור במיוחד במסגרת החינוך המיוחד שם עולה ביתר שאת הצורך במעורבות ההורים מול הצוות הפרא-רפואי, המטפלים הרגשיים והצוות הפדגוגי.

הכנה לכיתה א' כהמשך ישיר לדברים שהובאו לעיל, מיותר לציין שעל אף מאמציהם הרבים של הצוותים החינוכיים המסורים, הילדים מסיימים את גן החובה מבלי להיות מוכנים לכיתה א'. הגננות משקיעות את מרב זמנן בפיתוח מיומנויות שבאופן רגיל היו אמורים הילדים לפתח בגילאי הינקות ובגיל הרך. הילדים אינם מוכנים הן ברמה הרגשית-התנהגותית (ויסות רגשי, עצמאות, יכולת עבודה בקבוצה, כישורי שיחה ועוד) והן ברמה הפדגוגית (זיהוי אותיות, זיהוי מספרים ועוד). עוד בנושא תחת פרק "בתי ספר יסודיים" בהמשך הדוח.

הדרכה והכשרה הצוותים החינוכיים פוגשים בגני הילדים של הקהילה הזרה מציאות חדשה. הגננות לא קיבלו הכשרה פורמלית לעבודה עם אוכלוסייה זרה ועבור רובן זוהי הפעם הראשונה שהן עובדות עם ילדי מבקשי מקלט. הן נחשפות לתרבויות ושפות חדשות, לסוגיות של זהות והעדר מעמד ולמאפיינים ולצרכים הייחודיים של ילדים אלו. בשנים האחרונות, מוצעות לצוותים הכשרות לעבודה רב תרבותית אך הן אינן נותנות את המענה המלא והנדרש. כמו-כן, לאור הקשיים הרבים אשר פורטו למעלה, הצוותים מעידים על עומס רגשי, תסכול, מצוקה ותחושה קשה של אוזלת יד אשר דורשים הדרכה מקצועית שוטפת בנוסף להדרכות המקבלות גננות בגנים לילדים ישראלים.

העדר אחידות במספרי הזיהוי כפי שנכתב קודם לכן, בהעדר רישום מסודר של ילדי מבקשי מקלט, משרדי הממשלה השונים כגון משרד הפנים, משרד הבריאות, משרד החינוך ומשרד הרווחה, מחזיקים במספרי זיהוי ורישום שונים. מצב זה, שבו אין לילדי מבקשי מקלט מספר זיהוי אחד מקשה על תיאום בין הגורמים השונים, גורר רישומים שגויים, מעמיס על המערכת שעות ארוכות של עבודה באיתור הילדים ופוגע בטיפול בעניינם.

לסיכום: המצב בגני הילדים המיועדים לאוכלוסייה הזרה דורש התייחסות ושיפור מיידים. משרד החינוך ער לאתגרים הרבים העומדים בפני גננות ישראליות בבואן לעבוד עם אוכלוסיית מבקשי המקלט, מכיר את מציאות חייהם הקשה של הילדים הלומדים בגנים ויודע כי התפתחותם התקינה עומדת בסיכון. מעיד על כך המסמך "קווים מנחים לצוותים העובדים בגני ילדים שבהם לומדים ילדי מהגרי עבודה ומבקשי מקלט" שהוזכר קודם לכן.²⁵ זהו מסמך מקיף ומקצועי הנכתב במטרה לתת מענה לצוותים החינוכיים בגני הילדים. כבר בתחילת המסמך נכתב כי "המאחד את הילדים הוא מצב שמעמיד את התפתחותם בסיכון: חיים במדינה זרה, מעמד אזרחי שהופך את חייהם למאופיינים על ידי אי-ודאות רבה שפוגעת בהרגשת הביטחון הרגשי, חיים בעוני של המשפחות... תנאי החיים הקשים עשויים להביא לתפקוד נמוך מהפוטנציאל של הילדים ולריבוי בעיות התנהגות וקשיים חברתיים".²⁶

על אף חשיבותן של הכשרות בנושא רב תרבותיות הניתנות לצוותי הגנים ולחשיבותן של מסמך הקווים המנחים אין די רק בהם על מנת להתמודד עם המצב הקיים. המסמך אינו מציע מענה מערכתי על מנת להתמודד עם הבעיות הרבות שהוא מתאר ומטיל את מירב האחריות לטיפול והתמודדות עם הקשיים על הצוותים החינוכיים. כך למשל לאורך המסמך, ובמיוחד בפרק ה"ישום", מצופה מהגננות לרכוש ידע על אוכלוסיית הגן ומאפייניה, לשלב ספרים בשפות האם של הילדים בספריית הגן, לגייס מתורגמנים על מנת לתקשר עם ההורים וכן נכתב כי על הגננות "ללמוד מי יכול לסייע לי; לגייס מתנדבים שיעזרו לי בימים הראשונים...להכיר ארגוני סיוע שיכולים לתמוך".²⁷ ניכר כי מצופה מהצוותים החינוכיים להתמודד עם המצב הקיים בעזרת המשאבים האישיים שלהם ולמצוא פתרונות יש מאין. ואכן, מנהלות האשכולות והצוותים החינוכיים המסורים עושים ככל שביכולתם על מנת להתמודד עם המצב, לקדם את הילדים ולצמצם את הפערים בינם לבין ילדים ישראלים בני גילם. כך למשל, בחלק מהגנים גייסו סטודנטים לריפוי בעיסוק שיסייעו לצוות הגן, התאימו ובנו הכשרות מתאימות לצוות החינוכי ואף גיבשו והעבירו מפגשי הדרכות הורים וקבוצות תמיכה. על אף שהצוותים החינוכיים

25 מסמך "קווים מנחים לצוותים העובדים בגני ילדים שבהם לומדים ילדי מהגרי עבודה ומבקשי מקלט", משרד החינוך, עמודים 7-8 <http://meyda.education.gov.il/files/PreSchool/children-of-migrant-workers2.pdf>

26 שם

27 שם, עמודים 16, 23, 31.

המסורים עושים ככל שביכולתם להתמודד עם המציאות הקשה, מספר הילדים הגבוה בכיתות הגן, מאפייניהם הייחודיים והפערים ההתפתחותיים שמהם הם סובלים, העדר הגישור השפתי, המחסור בהכשרה מתאימה והעדר הגמול הכספי על העבודה הנוספת הנדרשת מהצוותים, אינם מאפשרים מתן מענה לצרכיהם הרבים של הילדים ועבודה חינוכית מיטבית.

בתי הספר היסודיים

בתום שנותיהם בגן, מופנים רוב ילדי מבקשי המקלט בתל אביב לארבעה בתי ספר יסודיים בדרום ת"א המיועדים לאוכלוסייה הזרה (בית ספר "ירדן" בשכונת התקווה, "קמפוס ביאליק רוגוזין" בנווה שאנן ובתי הספר "קשת" ו"גוונים" שברחוב המסגר). נכון לשנת הלימודים תשע"ט (2018-2019) למדו במסגרות אלו כ-1,700 תלמידים ותלמידות²⁸. על אף המאמצים הרבים של נשות הצוות בגנים, ועקב מצבם הקשה של רבים מהילדים, הם עולים לכיתה א' כשהם לא מוכנים, קשייהם עוברים עימם מכיתות הגן אל בית הספר היסודי וכך משתמרים הפערים הגדולים בינם לבין ילדים ישראלים בני גילם. יש אף מקרים חמורים יותר שבהם ילדים עולים לכיתה א' מבלי שהתחנכו בגני העירייה אלא לאחר ששהו שנים רבות יותר במסגרות הפיראטיות.

רמה לימודית ומוכנות לכיתה א'

כפי שהעידו הצוותים החינוכיים בגני העירייה, כך גם צוותי ההוראה בבתי הספר היסודיים טוענים כי הילדים מגיעים לא מוכנים לכיתה א'. הילדים אינם מוכנים הן ברמה הרגשית-התנהגותית והן ברמה הפדגוגית. ברמה הרגשית-התנהגותית ניכר כי הילדים נמצאים בפיגור משמעותי בכל הקשור לחיברות, התנהלות בקבוצה, עיצוב התנהגות חברתית ועוד. הדבר מתבטא בכך שהילדים מתקשים לשבת בכיתה, לא יודעים כיצד לעבוד בצוות ובעלי סף

על אף המאמצים הרבים של נשות הצוות בגנים, ועקב מצבם הקשה של רבים מהילדים, הם עולים לכיתה א' כשהם לא מוכנים, קשייהם עוברים עימם מכיתות הגן אל בית הספר היסודי וכך משתמרים הפערים בינם לבין ילדים ישראלים בני גילם.

תסכול נמוך. ברמה הפדגוגית רבים מהילדים עולים לכיתה א' ללא מודעות פונולוגית, כשהם לא יודעים לזהות אותיות, כשהם מתמודדים עם קשיים שפתיים, מתקשים למנות עד עשר, להחזיק עפרון וכד'. משמעות הדבר היא שהמורות משקיעות את מרבית מזמנן בתהליכי חיברות והוראה בסיסית אשר באופן רגיל נעשים בכיתות הגן.

מצב בריאותי

בדומה למצב בגני הילדים, גם בבתי הספר לעיתים חלק מהילדים מגיעים ללימודים במצב בריאותי לא טוב. ניכר שמצבם הכלכלי של רבות מהמשפחות קשה: חלקם סובלים מתזונה לקויה ומכיוון שלא כל בתי הספר זכאים לתוכנית הזנה חלק מהילדים אינם זוכים לארוחה חמה במסגרת הבית ספרית.

עיכובים התפתחותיים

העיכובים והפערים הרבים עימם מתמודדים הילדים מקשים על התנהלות לימודית תקינה. רבים מהילדים מתקשים בהשחלת חרוזים, צביעה, החזקת עיפרון או שימוש במספריים. מצב זה פוגע בדרכי ההוראה, מצמצם את מגוון הפעילויות הלימודיות אשר ניתן להעביר בכיתה ובכך מגביל את המורים במילוי עבודתם ופוגע ברמה הלימודית בבתי הספר.

קשיי שפה

לילדים הלומדים בבתי הספר היסודיים אוצר מילים נמוך ורמות האוריינות שלהם והמודעות הפונולוגית שלהן נמוכות משמעותית מילדים ישראלים בני גילם. כפי שצוין קודם לכן, לא מדובר רק בקשיים שפתיים בעברית אלא בהעדר התבססות שפה חזקה ותקינה כלשהי. מרבית הילדים סובלים מליקויים חמורים בהתפתחות שפתית. מצב זה מייצר בקרב הילדים תחושה גדולה של תסכול וחוסר מסוגלות מאחר שהם לא מצליחים ליישם ולבצע את המצופה מהם בכיתה. תסכול ותחושת חוסר מסוגלות אלו עלולים, במקרה הטוב, לגרום לתלמיד לוותר על תהליך הלמידה, ובמקרה הרע לגרום להתקפי זעם אשר פוגעים ביתר התלמידים ובאווירה הלימודית.

בעיות רגשיות ובעיות התנהגותיות

העובדה שרבים מהתלמידים מתמודדים עם בעיות רגשיות והתנהגותיות יוצרת בכיתות הלימוד אווירה קשה. העדר הוויסות הרגשי של רבים מהתלמידים מוביל לקשיים התנהגותיים בקרב התלמידים אשר מקבלים ביטוי, בין היתר, בהתקפי זעם, טריקת דלתות ויציאה מהכיתה. מצב זה פוגע באווירה הלימודית ומקשה על המורים למלא את עבודתם. חשוב לומר שאלומות היא חלק משגרת חייהם

של הילדים גם במרחבים נוספים, שכן רובם חיים בשכונות דרום העיר וחשופים לאלומות הקיימת באזורים אלו. מצב זה, שבו צוות בית הספר מחנך את הילדים לא לנהוג באלומות אך מנגד הם נחשפים לאלומות במרחבים אחרים של חייהם, מבלבל את הילדים ומקשה על הטיפול החינוכי בתופעה.

אבחונים וצרכים מיוחדים רבים מהילדים הלומדים בבתי הספר היסודיים מתמודדים עם בעיות קשב וריכוז, עם לקויות למידה ועם קשיים התנהגותיים ורגשיים. כפי שנכתב קודם לכן, ילדים זכאים לאבחונים פסיכולוגים דרך קופות החולים או השפ"ח. מכיוון שרבים מהילדים אינו מבוטח בביטוח רפואי, ברוב המקרים פונים הצוותים החינוכיים אל השפ"ח בבקשה לאבחון. תקניו של השפ"ח לאוכלוסייה זו אינם מספיקים והוא מתקשה לתת מענה לצרכים הרבים של תלמידי בתי הספר ורק מעטים זוכים לאבחונים. גם כאשר נערך האבחון, במקרים רבים הילדים לא זוכים לממש את הזכויות שלהם ע"פ האבחון ולא מקבלים שירותים כגון חונכות, סייעת צמודה, פסיכותרפיה, הוראה מתקנת וכד', וזאת עקב מחסור חמור במשאבים ובכוח אדם. על פי גורמי מקצוע, לא רק שאין מספיק אבחונים על מנת לענות על צרכי אוכלוסייה זו אלא גם שהאבחונים הקיימים אינם מותאמים לצרכיהם הייחודיים של ילדי מבקשי מקלט. לעומת ילדים ישראלים, אשר מאובחנים לרוב בעיכובים או הפרעות אורגניות אשר רובם מולדים או נויורולוגים, אצל ילדי מבקשי המקלט העיכובים וההפרעות הם גם תוצאה של חיים בצל גורמי סיכון פסיכו-סוציאליים חמורים, האופן שבו הם גדלים והמסגרות שבהן הם שוהים. בהתחשב בכך יש בעייתיות לאבחן ילדים מבקשי מקלט אשר חיים בישראל ללא מעמד, ללא שפה ומתמודדים עם נסיבות ותנאי חיים ייחודיים, באותם הכלים שבהם מאבחנים ילדים ישראלים אשר נולדו וגדלו בארץ.

על פי גורמי מקצוע, לא רק שאין מספיק אבחונים על מנת לענות על צרכי אוכלוסייה זו אלא גם שהאבחונים הקיימים אינם מותאמים לצרכיהם הייחודיים של ילדי מבקשי מקלט.

ביקור סדיר נוכחות קבועה ורציפה של התלמידים בבתי הספר היא סוגיה מרכזית שעמה מתמודדים הצוותים החינוכיים. לתלמידים רבים אין ביקור סדיר, הם אינם מגיעים לבית הספר בזמן ולעיתים מחסירים ימי לימודים רבים. מצב זה פוגע ברמה הלימודית

של התלמידים ומשפיע על ההתנהלות הבית ספרית. אכיפת הנושא על ידי קציני וקצינות ביקור סדיר אינה מעניקה מענה מספק לתופעה.

גישור שפתי כמו בגני העירייה, גם בבתי הספר אין תקן ייעודי למגשרים תרבותיים ושפתיים דבר המקשה על התקשורת מול הורי הילדים. פעמים רבות הורי התלמידים אינם מבינים מה מצופה מהם ומילדיהם, הם אינם מודעים למצב החינוכי של ילדיהם, לחוזקות ולחולשות שלהם. העדר הגישור השפתי בא לידי ביטוי גם בפן היומיומי של ההתנהלות השוטפת אך גם באופנים מורכבים יותר הקשורים למצב התלמיד וצרכיו. כך למשל, ההורים לא יודעים כשילדם יוצא לפעילות חוץ בית ספרית, או מתקשים להבין את הצוות החינוכי כשאלו מזמנים אותם לשיחה על בעיות התנהגות של הילד, מנסים לתווך לו אבחונים, ועדות השמה או אפילו באסיפות ההורים השנתיות.

הכשרה והדרכה כמו הצוותים החינוכיים בגנים, גם הצוותים החינוכיים בבתי הספר לא הוכשרו לעבוד עם אוכלוסייה זו ורבים מהמורות והמורים אינם מכירים את רקע הילדים או את מאפייני הקהילה. המצב הקשה בבתי הספר מביא לתחלופה גבוהה יחסית של מורות אשר מתקשות לזכות בחוויית הצלחה. אף שמנהלי בתי הספר מקדמים הכשרות רלוונטיות לצוותים שלהם אין זה מספיק ויש צורך במענה מערכתי רחב יותר.

לסיכום: המצב בבתי הספר היסודיים קשה אף שמנהלי בתי הספר והצוותים החינוכיים עושים ככל שביכולתם על מנת לחפות על הפערים והחסכים, להתמודד עם קשיי ההתנהגות ולגשר על אי ההתאמה של תכנית הלימוד לילדי מבקשי מקלט. כך למשל בחלק מבתי הספר מגייסים כספים מתורמים פרטיים על מנת לאפשר גישור שפתי או מתן אבחונים לילדים הזקוקים לכך נאשות. ייתכן כי נעשו בשנים האחרונות ניסיונות להעלות סוגיה זו להנהלת משרד החינוך אך זאת ללא הועיל. על כן למרות עבודתם הקשה והמסורה של הצוותים החינוכיים, בהעדר תכנון וחשיבה אסטרטגיים, בהעדר הקצאת משאבים, בהעדר מענה לצרכים הייחודיים של ילדי מבקשי מקלט ובהעדר מענה מערכתי ברמה הארצית והמוניציפלית- המציאות הקשה הקיימת היום בבתי הספר היסודיים תמשיך להידרדר ובסופו של דבר עלולה להגיע לנקודת אל חזור.

צרכים ייחודיים דורשים התייחסות ייחודית

בהמשך ישיר לכל הנאמר לעיל, יש צורך דחוף בהתייחסות מערכתית אשר תכלול חשיבה, תכנון וניסוח תכנית סדורה המותאמת לצרכיהם הייחודים של ילדי מבקשי מקלט במערכת החינוך, שכן צרכים ייחודיים דורשים התייחסות ייחודית.

על אף המציאות הפוליטית המורכבת, בפועל ילדי מבקשי המקלט גדלים בישראל והם חלק ממערכת החינוך והחברה הישראלית. למצב הקשה במסגרות הפיראטיות לגיל הרך (0-3), בגני העירייה ובבתי הספר היסודיים השלכות מרחיקות לכת. ילדים ונוער של מבקשי מקלט הם ילדים ונוער בסיכון, חלקם אף בסיכון גבוה. על מנת לטפל במצב ולמנוע את החמרתו יש להשקיע בחינוך אוכלוסייה זו, ויפה שעה אחת קודם. המספר הגבוה של ילדים הסובלים מעיכובים התפתחותיים עלול להביא לעלייה במספר ילדי מבקשי המקלט אשר יופנו למסגרות החינוך המיוחד, היקרות משמעותית ממסגרות החינוך הרגיל. לצד ההשלכות הכלכליות, למצב הקיים גם השלכות חברתיות חמורות. חינוך הוא בסיס לתהליכי סוציאליזציה. בהיעדר חינוך ושילוב חברתי מתאים נפוצות יותר תופעות של נשירה ממסגרות חינוכיות, שוטטות, ועוד. החשש הוא כי אם המציאות של ילדים ונוער אלו לא תשתנה, והילדים לא יזכו לטיפול ראוי ומענה לצרכים הלימודיים והמענים לקשיים ההתפתחותיים והחברתיים שלהם, קהילת מבקשי המקלט, החברה הקולטת והחברה בישראל כולה ישאו בתוצאות הקשות של החמרת המצב. למערכת החינוך יש תפקיד מפתח בהובלת השינוי הנדרש.

אף שילדי מבקשי מקלט משולבים במערכת החינוך הישראלית כבר למעלה מעשור ניכר שאין הלימה בין פרופיל הילדים, מאפייניהם וצרכיהם השונים לבין המשאבים והמענים הקיימים, וטרם גובשה תכנית פדגוגית ומערכתית לשילובם הראוי. קצב גידול האוכלוסייה בקרב מבקשי מקלט ידוע לרשויות ועל כן נדרש היה כבר לפני שנים לערוך חשיבה ותכנון אסטרטגיים ברמה הממשלתית וברמה המוניציפלית על מנת לתת את הדעת על המאפיינים הייחודיים והגורמים הסיכוניים הנוגעים לאוכלוסייה זו ולשילובה במערכת החינוך.

יש אפוא מקום לבניית תוכנית סדורה להתמודדות עם המצב הקיים. בבניית תוכנית זו יש לתת את הדעת בין היתר על הוספת תקנים למסגרות החינוכיות שבהן נקלטים ילדי מבקשי מקלט; תגבור כוח אדם; הוספת צוותים פרא-רפואיים; צמצום מספר הילדים

בכיתה; הוספת גנת שי"ח לגני העירייה; הוספת הכשרות ייעודיות בהן הדרכות פדגוגיות ורגשיות לצוותים החינוכיים; הקצאת תקנים לגישור שפתי ותרבותי; תגבור הדרכות ההורים ועבודה דיאדיט; הענקת גישה לאבחונים מגיל ינקות; ועוד.

כמובן שמשרד החינוך והרשויות המקומיות אינם האחראים הבלעדיים למצבם הקשה של ילדי מבקשי מקלט במערכת החינוך בפרט ובישראל ככלל. העדר המעמד, סביבת חייהם של הילדים, טראומת ההגירה שעימה הם מתמודדים והגישה החלקית לשירותי רווחה ובריאות הם גורמים קריטיים הפוגעים בילדים ומשפיעים על התפתחותם התקינה. התייחסות מערכתית, אם כן, צריכה להתייחס למכלול הגורמים המשפיעים על חיי הילדים. זהו המעשה הנכון והאחראי מבחינה מוסרית, חברתית וכלכלית, גם כלפי הילדים וגם כלפי החברה הישראלית כולה.

אף שילדי מבקשי מקלט משולבים במערכת החינוך הישראלית כבר למעלה מעשור ניכר שאין הלימה בין פרופיל הילדים, מאפייניהם וצרכיהם השונים לבין המשאבים והמענים הקיימים, וטרם גובשה תכנית פדגוגית ומערכתית לשילובם הראוי. החשש הוא כי אם המציאות של ילדים ונוער אלו לא תשתנה, והילדים לא יזכו לטיפול ראוי ומענה לצרכים הלימודיים ולקשיים ההתפתחותיים והחברתיים שלהם, קהילת מבקשי המקלט, החברה הקולטת והחברה בישראל כולה ישאו בתוצאות הקשות של החמרת המצב. למערכת החינוך יש תפקיד מפתח בהובלת השינוי הנדרש.

מסמך זה נכתב על ידי עמותת א.ס.ף - ארגון סיוע לפליטים ומבקשי מקלט בישראל ע"ר ועמותת ספריית גן לוינסקי בעזרתה של מיכל שנדר.

אנו מודות על המימון הנדיב של ממשלת קנדה ושגרירות קנדה בישראל שאפשר את מיפוי השירותים הניתנים לילדי מבקשי המקלט בישראל והאתגרים הקיימים בשילובם במערכת החינוך.

אנו מודות על המימון הנדיב של Stiftung Auxilium שאפשר את כתיבתו ופרסומו של דוח זה.

ארגון סיוע לפליטים ולמבקשי מקלט בישראל
Aid Organization for Refugees and Asylum Seekers in Israel

עמותת א.ס.ף - ארגון סיוע לפליטים ומבקשי מקלט בישראל ע"ר, פועלת משנת 2007 ומעניקה סיוע פסיכו-סוציאלי למבקשי המקלט וכן פועלת לקידום זכויותיהם ומעמדם בפני רשויות המדינה.

עדי דרורי-אברהם, מנהלת המחלקה הציבורית בא.ס.ף.

050-2717238

adi@assaf.org.il

ספריית גן לוינסקי | The Garden Library

עמותת ספריית גן לוינסקי - מרכז קהילתי לחינוך, תרבות ואמנות, פועלת בשכונת נווה שאנן משנת 2009. הספרייה הוקמה מתוך אמונה שחינוך ותרבות מהווים זכויות אדם בסיסיות שיש ביכולתן להוות גשר בין קהילות ואמצעי לקידום שינוי חברתי ארוך טווח.

דפנה ליכטמן, מנכ"לית ספריית גן לוינסקי

054-4287075

dafna.gardenlibrary@gmail.com